

sering af en abstrakt sammenhæng, eller i en mikrohistorisk indfaldsvinkel. Videnskabsbegrebet defineres i modsætningen til lokal/populærhistorie. Den kognitive identitet omfatter både den historiske rekonstruktion og de metodologiske redskaber, dvs. der kan tales om både metodologisk og abstrakt relevans. Nyheden præmieres ikke som et mål i sig selv.

Det svenske historikersamfund gennemgår de største forandringer i perioden, påpeger Cecilia Trenter. Men her må det tilføjes, at det svenske materiale i virkeligheden er det eneste, der underkastes en nærmere analyse netop med henblik på forandringer, selv om det næppe røker ved resultatet. Indførelsen af teorier er en synlig forandring i 1970'erne, men interessen for de store systemteorier og samfundsteorier viger i 1980'erne delvis pladsen for kulturhistoriske og antropologiske temaer. Relevansen måles ikke i årsagsforklaringer relateret til den historiske kontekst. Relevansen er metodologisk og abstrakt, idet teorierne vurderes som testbare systemer. Konkretismen betragtes som en fremstillingsteknisk finesse. Det historiske menneske bedømmes enten som en komponent i metodologien eller som en fremstillingsteknik. Nyhed defineres både på et abstrakt og et konkret plan. At markere historiens nytte bliver en påfaldende tendens i 1980'erne. Kløften mellem den akademiske og ikke-akademiske historie er større end i de to andre lande, og Sverige kender heller ikke til nationalhistorier som i Danmark og Norge.

Inga Floto

Det store i det små. Skrifter udgivet af Lokalhistorisk Afdeling, 10. København 1997, 352 s.

Lokalhistorisk Afdeling ved Historisk Institut, Københavns Universitet kunne i 1995 fejre de første 25 år og gjorde det med den foreliggende artikelsamling, der rummer indlæg fra i alt 17 forfattere samt en indledning.

Bøger af denne art er svære at anmelde/omtale, for hvordan gøre ret og skel, når så mange bidrag kunne fortjene fyldig omtale? Som en art sportspræstation er nedenfor søgt at give en række signalementer med anvendelse af blot to sætninger pr forfatter.

Olaf Olsen tager sig af forhistorien, stiftelsen i 1943 af Instituttet for Lokalhistorisk Forskning, der skulle fremhjelpe denne dengang noget kritiserede del af historien. Bag initiativet stod bl.a. folk, som ikke i særlig grad havde været på talefod, men som nu var rykket sammen

under indtryk af besættelsen, den selvsamme besættelse, som bevirkede at formanden, Albert Olsen, kort efter måtte flygte til Sverige, og så blev det ikke til mere i den omgang.

Niels Hybel konstaterer, at middelalderhistorien ikke ville være meget bevendt uden lokalhistorie, da så meget væsentligt kildemateriale netop er lokalt afgrænset. Og når det gælder den demografiske og økonomiske udvikling i senmiddelalderen, har lokale studier bidraget både til opbygningen og – ikke mindst – til nedbrydningen af »de store almengyldige monokausale teoridannelser« med det resultat, at vi har fået et langt mere facetteret billede af perioden.

Kim Furdals tilgang er sådan set den modsatte, idet hans udgangspunkt er den erfaring, at det etablerede righistoriske begrebsapparat kommer til kort, når det gælder studier af lokalsamfundet. Løsningen finder han i at hente begreber fra etnologien og antropologien såsom »aktivitetsfelter« og »netværksanalyse«, men koblingen mellem teori og praksis forekommer nu ikke krystalklar i hans i øvrigt interessante behandling af forhold i det 19. århundredes Sdr. Bjert sogn.

Ole Degn beskæftiger sig med de bestræbelser, der tilbage fra 1828 fra det offentliges side gik ud på at få indført faste slægtsnavne, et initiativ, der brød med århundredgamle traditioner og derfor blev mødt med ikke alene passiv, men også opfindsom aktiv modstand. Forfatterens konkrete undersøgelse af navneskikken i 16 udvalgte nørrejyske sogne giver morsomme resultater, men også afsnit præget af overdreven tabellisering og overvættets glæde ved procentberegninger.

Johannes Møllgaards artikel om bondens dannelsesproces 1500-1800 bygger overvejende på tingbogsmateriale fra Sallingland 1688-92 og handler om udviklingen fra »et ureflekteret, umiddelbart subjekt i affekternes vold på 1500-tallet hen mod en ansvarlig, målrettet, selvbevidst og selvbehersket person ... ved 1800-tallets begyndelse«. Der er spændende læsning om bønderes aktiviteter som sagførere og kirkeværger, men er der ikke her et repræsentativtproblem?

John T. Lauridsen indleder med et kærligt-ironisk afsnit om nogle årtiers skiftende moderetninger i det århusianske studentermiljø med Den jyske Historiker som vejrhanen i dansk historie, hvorefter han slutter med den lille historie om egne bedsteforældres vandring fra land til by, som vel at mærke blev fortrudt nogle gange. Pointen er, at undersøgelser af denne art kan stille og besvare spørgsmål, som ikke melder sig, hvis man nøjes med den generelle, overordnede befolkningsvandringsstatistik.

Jørgen Mikkelsens artikel handler om de sørgelige vilkår for de sjællandske købstæder, som de fremgår af indberetninger fra 1747-49 og

1765-90, et materiale, hvis klagesange langt hen ad vejen næsten alt for loyalt refereres. Man bliver helt ængstelig, men beroliges til sidst, da det hedder, at indberetningerne sjældent giver et fuldt afbalanceret indtryk af livet i de små købstæder, men så savner man til gengæld flere overvejelser om kilder, der kunne bringe en balance til veje.

Sven Lilja tager sit udgangspunkt i Linköpings brand år 1700 og fortsætter med en komparativ analyse af Östergötlands byer på grundlag af folketal, delvist beregnet 1570-1810. Resultatet er konstateringen af en vækstperiode i begyndelsen, en krise i de første årtier i 1700-tallet, og fra 1730 fornyet ekspansion, men tidligt løb Norrköping fra de andre i området og fik en dominerende stilling, mens Linköping ikke alene blev bremset af branden 1700, men tillige af krigen fra samme år.

Lars Nilsson skildrer farverigt festlighederne ved Vetlandas ophøjelse fra »köping« til »stad« nytåret 1919-20 som indledning til artiklen om byudviklingen i Sverige i 1900-tallet, hvor en dansk læser kan lære nyt og ukendt om forskellen på »municipalsamhälle« og de andre kategorier. Fra de store linier går det på charmerende vis tilbage til artiklens andet »case«, Borlänge, som i 1944 under lignende festivitas gennemgik en tilsvarende metamorfose og blev Sveriges »stad« nr. 123.

Allan Tønnesens fund af en titel, »Brødrene Binneballes baghold«, dækker over, hvad der kan karakteriseres som en yndefuld trafik-topografisk bagatel fra Frederiksberg, hvor kongeligt anlagte veje ikke var til brug for alle og enhver, men dog for nogle få med særlige rettigheder. Manden, der i 1785 faldt i en slags baghold, var ejer af gården Godthåb, hvis hovedbygning fra 1770 såmænd ligger der den dag i dag, og jo, den har givet navn til Godthåbsvej.

Knud Prange bidrager med artiklen »om degnekår i almindelighed – og i særdeleshed«, og det sidste er med udgangspunkt i det tilsyneladende så ordinære skifte efter degneenken Anne Marie Jensdatter Winther, som ved nærmere eftersyn dog kan placeres i et lokalt degnedynasti, og hvis slægtskabsforhold viser tilknytninger forbavsende vidt og bredt både geografisk og socialt. Der refereres løbende til Georg Hansens bog fra 1944 om degne generelt i 1700-tallet – titlens »i almindelighed«.

Erik Nørr skriver indledningsvis om præsteslægter – »Teologer avler teologer« – inden han koncentrerer sig om familien Deichmann, specielt provst Rasmus Deichmann, hvis breve fra årene 1849-60 til nevøen Jacob Severin Deichmann Branth derefter gengives i uddrag. Man kan absolut tilslutte sig Nørres formulering om, at disse breve fulde af gode råd fra en liberal morbror giver et indblik i, hvorfor det var lettere at blive teolog, hvis man som studenten Jacob var opvokset i en præstegård.

Jesper Godvin Hansens emne er Kronborg Geværfabrik ved Hellebæk, hvor der fra slutningen af 1790'erne var trakasserier mellem svendene på den ene side og deres mestre og fabrikkens inspektør på den anden side med noget så uhørt som en strejke i 1810 og en demonstration i 1813, som blev splittet af soldater. De to sidste begivenheder skal ses i lyset af de stigende priser under krigen og gav anledning til forhør, der som kilder har deres begrænsning, fordi alle pludselig huskede så dårligt!

Grethe Signe Jensen har på trods af et meget sparsomt materiale leveret en god skitse over lærerinden Johanne Blom, der i 1909 var en af de første syv kvinder i den københavnske borgerrepræsentation, i årene frem til 1919 fortsat valgt ind på en borgerliste, som bag sig havde Kristne Kvinders Vælgerforening. Det fascinerende ved Johanne Blom var den stillfærdige konsekvens, hvormed hun med sit ene mandat – godt hjulpet af partisammensætningen – forstod at skaffe sig indflydelse.

Poul Steen bringer beretningen om husmandens og glarmesterens søn, Steen Nielsen, der var blevet korporal, men som kom galt af sted bl.a. med noget havre, som var ham tjenstligt betroet, hvad der gav anledning til krigsret og efterfølgende degradering. Det betød et farvel til den mulighed, en udtjent underofficer havde for et lille embede, og medførte en tilbagevendende til faderens erhverv, en sørgmodig historie, selv om vi naturligvis ikke ved, om han selv overhovedet opfattede det sådan.

Agnete Goth Paaschburg fortæller om lignende omskiftelighed for Ane Jensdatter Goth, uægte født, men godt gift med sin Frederik Goth, der nedsatte sig som brændevinsbrænder i Saksøbing, men siden døde insolvent, hvad der betød, at enken Ane med små børn kom under fattigvæsenet. Det usædvanlige var, at hun ved arbejde og legat klarede sig fri igen og endte i egen lejlighed med penge på kistebunden – men forfatteren ved nu forbavsende meget om, hvad Ane sådan tænkte på.

Ingrid Markussens udgangspunkt er en skoleprotokol fra Landerslev i Horns herred fra 1778-96, og man får demonstreret, hvor meget en sådan kan fortælle, både om Dorthe og Jens og deres skoleforløb time for time, og om det eneste fag, læsning indenad og udenad, som udelukkende tjente til erhvervelse af kristendomskundskab, der ikke blot var et religiøst anliggende, men også verdsligt havde at gøre med ens placering i samfundet. Der er vidtrækkende perspektiver i samlingens sidste artikel.

Som det skulle være fremgået, er spredningen kronologisk og emnemæssigt stor i denne publikation, og mange af artiklerne er meget bevidst lagt an i en spændvidde mellem det generelle og det specielle

med lige værdighed for begge dele – slagordet »det store i det små« går i øvrigt igen flere gange.

I sin indledning betoner Knud Prange, at udgangspunktet ved Lokalhistorisk Afdelings grundlæggelse i 1970 fortsat var ideerne fra 1943, hvor det gjaldt om »at fremme den videnskabelige udforskning af dansk lokalhistorie for derigennem at underbygge og uddybe studiet af righistorien«. Skulle man kommentere dette citat, falder ord som patriarkalsk eller lignende vist lige for.

Men siden er der løbet meget vand i stranden, og modsat har det med kraft været fremført, at lokalhistorien så sandelig er værd at dyrke i sin egen ret. Prange erkender en vis træthed ved altid at se tingene stillet skarpt op som et enten – eller, og det forekommer da heller ikke særlig frugtbart. Intet kan jo hindre folk i at skrive lokalhistorie for dens egen skyld, ligeså lidt som man kan forbyde righistorikeren at lukrere af dette arbejde. Af Niels Hybels artikel i denne samling fremgår i øvrigt klart, at middelalderforskning netop i vid udstrækning er foretaget med forskellige motiveringer, både ud fra en lokalhistorisk interesse som sådan og ud fra et behov for resultater til brug i en anden, generel sammenhæng.

Set med en »altmulighistorikers« øjne må det væsentlige være i videst mulig udstrækning at holde dørene åbne mellem righistorie, regionalhistorie, lokalhistorie, administrationshistorie, forvaltningshistorie, personalhistorie og alle de andre historier – man kalde det, hvad man vil. Og selv om anmelderen er en arg modstander af bindestregs-historisk båsætning og derfor godt kan være bekymret for emner, der ligefrem er anbragt i særlige afdelinger, så kippes der gerne med flaget i den runde anledning for publikationen »Det store i det små« med den særdeles raffinerede omslagstypografi – for i en vis forstand er vi alle lokalhistorikere for Vorherre.

Anders Monrad Møller

JENS HOLMGAARD: – uden at landet besværes. Studier over Frederik IV's landmilitis med henblik på spørgsmålet om bøndernes vilkår i øvrigt. Udgiverselskabet ved Landsarkivet for Nørrejylland. Viborg 1999. 489 s.

Det er på flere måder en bemærkelsesværdig indsats, der ligger bag den smukke bog, fhv. landsarkivar Jens Holmgaard har skrevet og Udgiver-

¹ Artiklen gengiver i ændret form min opposition ved forsvaret på Københavns Universitet den 8. okt. 1999.